

20052

VÄSTERGÖTLAND

Broddetorp

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

10/6 1949

Torstenson, Herman, 1948

Svar på ULMA:s frågelista 27
Åkerns beredning

75 bl. 4:o

/jfr acc. 17084, 19471/

20052

10/6 1949

Exc. OSD

Åkerens beredning.

Broddetorp, Gudhems härad

Västergötland.

Meddelare: Herrensägaren Karl
Nyden, född i Botorp, Broddetorp,
år 1875.

(Denna uppsats är en fortsättning
av uppsatserna "Åkerbrukets redskap
1. Krok" och "Redskap att odla och
bruka jorden". Till den förra av dessa
hänvisas under beteckningen C. R.
till den senare av dem under beteckningen R.)

A. Höst- och vårplöjning.

Ett stycke mark, som brukas
 och där skördar kallas åker,
 best. f. åker, pl. åkra, best. f. åkra.
 Ett vanligt hemman, en gård,
 har sin åkerjord indelad i
 ett visst antal åkrar, jämf.,
 vardera utgörande ett hädes-
 lag, trässlåg, best. f. trässlåget,
 pl. trässlåg, best. f. trässlåga,
 och ingående i den bestämda
 ordningsföljd, vari samma
 sädespot, klöver eller potatis
 och rotfrukter återkommer
 på samma åker. Denna ord-
 ningsföljd för sädeslagen på
 en gård kallas cirkulation,
 serielagön. Endligt den

cirkulation, som brukar tillämpas
 i Broddetorp, bör varje gård
 ha inderlat all sin läker-
 jord i åtta trädeslag. För
 att börja cirkulationen kunna
 vi utgå från det år, då
 trädeslaget ligger i träde,
 träs, best. f. träs, plur. träs,
 best. f. träs. Sedan detta bear-
 betats under sommaren, sås
 där om hästen råg, råg,
 eller vete, vètö. Följande vår
 sås man i rågbrödden ut
 klöverfrö, kl. ö/vör frö. På
 hästen i juli-augusti skördas
 rågen (eller vettet), och senare
 (i augusti-september) väcks
 klöverfröet upp till hävklöver,
 hävkl. ö/vör. De följande tre

ären låter man klöver växa
 på åren. Det kallas resp.
 f^ös^ta^ssväl, äⁿd^ra^ssväl
 och t^re^ja^ssväl. Därefter
 plöjes medje årets klövervall
 upp på hösten, och följande år
 sås havre. Den årliga följande
 hösten plöjes havrestubben
 upp och havre sås åter. Det
 kallas te a s a i å t o r v ä l t a.
 Följande år brukar man ha
 potatis och rotfrukter på
 trädeslaget. Det händer
 ibland att man sedan så
 havre eller vicker, häv r i å t o
 v e k o f, i föregående års pota-
 tisjord. t o l o v o f. Men oftast
 lägger man nog, i synnerhet
 på något större gårdar, detta

trädeslag på nytt helt eller delvis i träda, träö. Cirkulationen är alltså: träda, råg, tre är klövervall, två är havre och ett är potatis och rotfrukter. Den eller de åkrar, som tillhör samma trädeslag kallas ett jävö, best. p. jävö, plus jävö, best. jävö. Eftersom samma jävö om häften oftast betas på en gång i sin helhet, är det oftast omgivet av någon hägnad, fré, antingen trä, stämur, häskak eller stängö samt ibland också avgränsat från de närande jävö genom diken.

Ordet län betyder det stycke jord, på vilket man sått eller

6.

satt samma slags rotfrukter
eller potatis t. ex. tötblän,
rötplan, rövelän, möröta-
län, pälsnäcklän (men även
pälsnäcklän) och röbetlän.
Trädgårdssäng heter köfgastan.
Om lärtor växer på ett hälgårds-
land, kallas detta ätöplan,
men är de sädde på ett åker-
stycke, kallas detta ätöåker
eller ätöåker.

Ordet teg, tējō, förekommer
ibland i yngre dialekt, men
där endast i sammansättningen
vänstējō, vilket ord i äldre
dialekt alltid heter vänstjærjō.

Ordet fjærjō, best. fjærjōn,
plur. fjærjā, best. fjærjā (även
fjærjorä) betecknar den lilla

7.

teg av åhern, som plöjes i sam-
ma stycke och på samma gång.
Att plöja åhern kallas
te & p_röj_a. Det skedd^e kuond-
sahligen under hösten, då minst
tre trädeslag, j_ah_ö, skulle
hästplöjas. Att hästplöja kallas
te & h_öst p_röj_a. Det kallas
oh_öst_r (och lika vanligt) te &
h_öst_a. Ex. ar 2 mö_ö kvar ut_a
h_öst p_röj_a = har vi mycket
kvar av hästplöjningen?
h_öst_a vr. ar valt h_öst_at
= h_öst_a! Vi ha redan "h_öst_at"
(Det s. gjort färdigt all häst-
plöjning, som här göres denna
h_öst). Man fick även ofta
höra uttrycket h_öst l_öga
om detta arbete. Om t. ex. en

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

8.

arrendator skulle upphöra att
arrendera en gård och flytta
på den lagliga fardagen,
den 14 mars, så var han under
den föregående hösten skyldig
att "höstlägga" gården = följande
te a höstlägga gården (el. höst-
lägga på gården), d. v. s. höstpläja
alla de jättar på gården, vilka
enligt dess vanliga cirku-
larordning borde höst-
pläjas. Upplöst äkermark
krävas p. f. ö. s. d. l. best. p. p. f. ö. s. t. a
(plumlis/saknas). Ex. g. a. k. o. n. t. o. u. t
r. p. f. ö. s. t. a. o. n. a. r. u. s. e. t. a. r. u. b. h. r.
s. a. g. e. t. i. o. r. ä. m. f. ö. t. o. r. a. s. a. = g. a. i. n. t. e. ✓
ut i den plädda åkern, unge,
du ser väl, att du blir så
svartsig om fötterna så!

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP
VGL.
Frgl. 27

9.

Uttrycket te a höstgöra före-
kommer också som beteckning
för höstplöjning.

Det gälfä eller trädeslag, som
det var allra viktigast med,
att det verkligen blev höst-
plöjt, var trögasväl, den
läker, där det vänt blöven
trede året i följd. Detta välphög,
som det kallades, var det
styvaste arbetet både för
plöjaren och framför allt för
örngarna. Naturligtvis var
det ej så tungt i Broddetorp,
som på den stora Västgötaslätten
eller Vadstvaslätten, där jorden
är styv lera, ty Broddetorp
har endast lättare jordar,
sandblandad eller kullblandad

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

mylla samt mossjordar, men i allmänhet vill man nog ändå, i synnerhet efter torra somrar, vänta med välplöjninga, tills det kommer några oaxdentliga hästregn, som gjort även klövervallarna något lösare och mera lättplöjda. Hade man tillräckligt mycket folk, förhopp det att en körde hästarna (eller oxarna) och en annan styrde plögen, men det var ej så vanligt. Naturligtvis var det dock fördvärandigt, när någon skulle lära sig att plöja väl, ty att då både styra plögen och köra hästarna är nästan omöjligt, ty den ovane kommer då att ideligen

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.
Frgl. 27

plöja särnjör, d. v. s. plöjen
 kappar upp ur jorden gång
 på gång. Och de blir plöjningen
 såsom sådan ganska värdefull.
 En bra plöjare, som har
 starka krafter att plöja med
 och bra jord att plöja, där
 jorden också har lagom
 fuktighetsgrad, kan plöja ett
 tunnland, ett tönndäck, per
 dag. Men då måste som sagt
 åkorna vara lättplöjda (lätt
 vara lättplöjda). Den tilla eller
 sliva av jorden, som plöjen
 vänder upp, kallas ena plöjssiva
 (eller plöjssiva) best. f. plöjssiva,
 plur. plöjssivar, best. f. plöjssivara. ✓
 Den fås i jorden, där plöjen
 gått fram och där plöjssiva

alltså legat, kallas ena plöyfor,
 best. f. plöyfora, plur. plöyforer,
 best. f. plöyfora.

ett helt jäpö plöjes icke i ett
 enda stycke utan indelas för
 plöjningens skull i mindre
 stycken, som kallas fjärgjä.
 Fjärgjä, best. f. fjärgjän, plur.
 fjärgjä, best. f. fjärgjä el. fjärgjara.
 På sank jord, massjord, mässajör,
 skiljas ofta två fjärgjä från
 varandra av diken, men så
 brukar icke vara fallet på
 vanlig åkerjord, kårvaalsjör.
 Varje fjärgjä är en plöjnings-
 enhet (eller plöjningsfigur). En
 fjärgjä kan plöjas på två
 sätt. Utöingen så, att man plöjer
 två plöjstrivor, plöystrivor, så

att de ligga intill och mot varandra
 längs en mittlinje på fjärrjön. v
 Det kallas te och lögkärpen
 på öyrög. Det kallas också te
 och skärkärpen på fjärrjån. Om man
 fortsätter plöjningen så får
 man förstas till sist vid vardera
 änden på fjärrjön en tom,
 plöjbara, ena tomor på öyrög.
 Det kallas ena västfästet (en
 vattenfäst). På mossar, mossa, kommer
 dem att ligga på båda sidor
 om fjärrjön längs de dike-
 kanter, som begränsa fjärrjön,
 medan på öyrög, som sagt,
 ligger längs mittlinjen (och
 längdlinjen) på fjärrjön. Alla
 på öyrög ligger då lutade mot
 mitten av fjärrjön, mot på öyrög,

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson, 1948. BRODDETORP

VGL.
 Fgl. 27

Den ena hälften av dem från
den ena sidan, den andra hälften
av dem från den andra sidan av
fjærjön.

Eller också kan man plöja en
fjærjå på alldeles motsatt sätt.
Det kallas te a st s r sår en
fjærjå. Då börjar man plöjningen
t. e. på en viss fjærjå med
att plöja en færd längs vardera
av de båda yttre sidorna av fjærjön,
alltså vid Dishesrenarna (om det
är på sank mark) och så att
plöjstyrorna lutar mot Dishesre-
narna och i riktning från
mitten av fjærjön. I stället för
en plöjstyg i mitten av fjærjön,
blir där nu, när man kommer
till slutet av plöjningen (alltså

i mitten av fjärgjön) ena väsföt,
 från vilken alla physivort luta
 mot ytterhanterna av fjärgjön.
 håluten mot dess ena ytterhänt
 och den andra håluten mot den
 andra (den motsatta). Vid de båda
 kortsidorna av en fjärgjå
 måste man plöja en vänsfjærgjå,
 eftersom dragarna av natur-
 lliga skäl (de ha ej utrymme nog
 djärtill) omöjligt kunna draga
 plögen ända ut till kanten
 av fjärgjön. Om inga dihen
 hindra, d. v. s. på hufvudsjåf.
 behöver man dock ej för varje
 fjærgjå plöja en vänsfjærgjå.
 Utan man kan lägga upp en
 gemensam vänsfjærgjå för hela
 gård vid varden på dess kortsida

ena vassför bör vara ren och
 ej fylld av lösa jordstycken, detta
 för att vattnet under vintern
 och våren skall lättare kunna
 rinna bort. I synnerhet är
 detta viktigt, där jorden ej är
 så lätt genomsläpplig för vatten.
 ena vassför hållas också
 ena stätt för. Vill man ej plöja
 en värd fjärr på viftligt
 sätt, d. v. s. antingen st & röp-
 an eller st & rån, utan vill
 lägga alla pågysivra antingen
 i riktning mot eller i riktning
 ifrån den redan plöjda åker,
 så måste man söta tönä
 en gång för varje för, man
 plöjer upp på värd fjärran.
 Detta är dock mindre vanligt.

Oftast plöjes vänsjöfjärjon som
 en vanlig fjärjö. Men tręsasvål
 har man också att plöja upp
 det järö med hävraströb, där
 man föregående års höst haft
 välphöjd på det årets tręsasvål.
 Detta järö har nu i fråga om
 plöjning ätervälta. Det kallas
 så, därför att föregående års
 nu ruffnade klöverstubbe
 ofta långa stycken synes på
 de "ätervälta" gamla "plög-
 skivorna" (eller plögtiltorna).
 Den hävrestubb där det följande
 år skall bli träda, träps, plöjes
 icke om hösten utan först
 under följande försommar.
 Det järö, där det varit potatis
 och rotfrukter, tölör arövör

a rötter, kan man, om det är
 knäppt om tid på hösten, d. v. s.
 om frosten kommer tidigt, låta
 vara oplöjt till följande vår.
 Doch bärkar man åftvinstone
 försäkra hinna sora tölöj öpa,
 vilket oftast sker icke med
 plog utan med krok (se t. k.
 teckningar och foto). Hur noggrann
 man än varit, då man plochat
 upp potatisen, finns det näm-
 ligen åtskilliga potatisar
 kvar i jorden, och dessa vill
 man vid krökninga plocha upp
 ur jorden, ty bli de kvar-
 liggande över vintern, frysa
 de i allmänhet bort och bli
 odugliga till den tid på våren,
 då jorden eljest skulle köras

för sådden.

Utom välpräglad och äter välta förekom också plöjning av vanlig havrestubb, hägrastubb, vilken art av plöjning kallades stubbpräglad. Det var betydligt lättare än välpräglad. Utdaftsavis kunde, om frösten kom tidigt på hösten, en del sådant stubbpräglad få anstå till vintern. Men det var, som sagt, blott i undantagsfall.

Angående plöjningen av en fjärrgå, så berodde det ej av godtycke, om man skulle börja plöjningen med en präglad i mitten av fjärrgårn, eller om man skulle börja plöjningen vid de båda ytterkanterna av

fjærgjøn med ena mētør för (ena
 väsför) i mitten på fjærgjøn. ✓
 Ty hade man vid föregående
 års plöjning stått röp en
 fjærgjøn, så måste man vid
 detta års plöjning stå rök
 och tvärbanf. Där man föra
 året står ræn sista fjæra,
 där måste man detta år stå
 ræn fösta fjæra.

B. Trädesbruk och gödsling.

Träde heter träd, best. f. träd, ✓
 plur. träd, best. f. träd. Att an-
 vända ett jätt till träd kallas
 te a læga i träd. Det kallas
 även te a träd jöpa eller passiat
 uttryckt jöpa sa träd. Även en ✓

träer jösa. Det jätö, som skulle
 lagas i träer hade vanligen
 föregående år blivit hade -
 Det var alltså oplöjd härrastub.
 Emellertid växte där ju under
 våren och försommaren alltid
 upp något gräs och om inte
 annast ogräsarter, varför
 man brukade släppa vall
 kreaturen där några dagar.
 Det som växte där, kallades
 träessbets.

Pedan kreaturen betat av
 detta, vidtog den första åtgärden
 för att bereda jorden
 på träet för rågsådden
 under höfsummaren häst.
 När följer nu träessbruket i
 åren = Beredningen av trädan,

skildrad i ordningsföljd.

Först hördes gödseln ut och
spriddes över åkern. Det kallades
te a spraut gösta samt te
a spre a ut gösta. Fjälva ar-
betet med det sistnämnda
på åkern kallades te a spre
gösta. Sedan detta skett, plöjdes
gödseln ned i vanlig ordning.
Därefter följde den åtgärden
som kallades te a sprut up
träet mæ krök, d. v. s. man
hörde med krok tvärs över
alla fjärrgårdar för ve för
(= fåra vid fåra) på gård. Detta
kallades te a tvärs träet
eller te a tvärs a träet mæ
krök.

Härefter harvades trädet

med kärhär^v ibland både
 tre och fyra gånger för att få
 rent föl och vä^s. På slått^harvade
 man trädt. Sedan fick man
 plöja det igen och då lägga det
 i rikliga fjärrgå. Därefter
 gjordes åter en behöblig har-
 ving, och sedan var fältet
 färdigt för rågsåden. Den
 skedd^e för haf^d ut en såalöp,
 gjord af tunn, böjd träspån
 och rymmande en hal^l skäppa,
 ena träspåna. Sedan mäl^a en
 ne så^a frügen o l v e t
 m^e ena släthär^v a te sist
 se bält^a en akör. a sⁿ a s^a
 s^u h e n u p v ä s f ö r r p a d
 stäl^a s^u m v a s i l ä n t a ; s e d a
 myllade man ned säden (rågen

eller vetet) med en slätthand
 och till sist bultade (vältade)
 man åkern. Och sedan så körde
 man upp vattenfåran på de
 ställen (av åkern), som vara
 sankta (sidlänta).

Att jord legor i träns betydelse
 ju, att den det året vilas och
 ej ger någon skörd. Men ut-
 trycket finnes också i över-
 förd bekännelser. Någon gång
 får man höra om en människas
 som skall betecknas som lat
 att han eller hon får träsa sig.
 Vida vanligare är dock uttrycket
 i negativ form om en männi-
 ska, som är mycket flitig
 eller av omständigheterna
 tvingas att ta ut sina

kräften till det yttersta. Järven
 på en sånoli mänto lega
 i träet - så än kända hända
 a göta allt ta götvar = ja
 den får då, sanning i mig, inte
 ligga i träde, om skul skall
 kunna hinna sköta om allt
 detta själv!

Tillfälliga förarbeten på träet
 Ett av de första arbeten man,
 om möjligt, gjorde på träet,
 sedan börja arbetat det
 sparsamma gräset där, var
 att försöka stena röja träet
 En del stora stenar, som
 skulle blivit alltför skövliga
 (= ohandterliga, omöjliga att hantera)
 sprängde man med krut, som
 kopierats i kulan och lagts in

i hål, huggna i stenarna med
 stenslät (se R techn. 3c) och
 stenslätga (se R techn. 3b). De
 söndersprängda stenslätterna,
 bortfördes sedan med stenslätga
 (se R techn. 4 och 5) eller på stenslät.
 Vid en del stora stenar grävde
 man mycket djupa hål eller
 gropar, varifrån sedan med
 ena väkt eller ett järnspēt
 vrälte ned stenarna, varefter
 hållarna fylldes med jord.
 Detta kallades te a drömykä stena ✓
 (= att dränka stenarna). Hållan, var
 stenen föll, måste då vara
 så djup, att den matjord,
 som täckte den "dränkta" stenen,
 fick så stor tjocklek, att plögen
 vid plöjning obehindrat gick

fram genom den över stenen
 utan att skapa emot den.
 Fördelen med detta förfaringssätt
 i stenbunden åkerjord var den,
 att matjorden höjdes till sin
 nivå i den krets öder och omkring
 den "dränkta" stenen. Tog man
 däremot bort en stor sten,
 så som vid sprängning, så
 sjönk matjorden i och omkring
 hålet efter den borttagna
 stenen i åkern. Detta kunde
 ofta till följd, att nya stenar
 runt omkring hålet kommo
 upp så högt i jordytan, att
 plögen sprang på dem och
 de i sin tur behövde tagas
 bort o. s. v. - en circulus vitiosus
 alltså.

Sprängda eller eljest upptrutna
 stenar bortkärpes och lades
 som hägnader kring jäst i
 s. h. stämpurna. Endast undan-
 tyssvis staplade man upp
 dem över någon jättesten
 jämfäst, stén till ett sten-
 räs, sténrör. Ibland användes
 stenarna också till laga
 ständiga, antingen öppna
 diken med murade ständiga
 - så gjorde man ofta ifall
 en liten bäck, en rönmarö,
 eller ett avloppsdikey gick
 fram mellan åkrarna, jäst
 eller också täckdiken, fyllda
 med sten. Sådana ständiga
 lades ända till en meters
 bredd även vid diketts botten.

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.
 Frgl. 27

Man lade stora stenar under
 och fyllde med småstenar,
 och överst lade man dike-
 torven, dikstörva. Ett så-
 dant täckt spendike var en
 art av röstadiga, som
 användes för att befria en
 åker från bottenyra,
 bötorsyra. Andra arter
 av röstadiga voro sådana
 täckdiken, där man som
 fyllnads material använde
 lera, jäst (gröt), ås och dyl.
 Det behövdes, när man skulle
 dika ut en surhåla, ena
 surhåla, där det var sälsög
 ma våtnärar, munnar,
 där det var et sög i åker
 o. s. v. Skulle man lägga ett

täckdike av jäs^tö^ver^ko, lade
 man först en mängd korta
 stammar av gjör längst upp
 i diket (d. v. s. vid den änden där
 diket, varifrån vattnet skulle
 rinna) och sedan, stödda snett
 mot dessa, längre gjör efter
 varandra lägs hela diket.

Övanpå detta jäs^tö^ver^ko lade man
 enö, och övanpå detta torvar,
 och så fyllde man till diket
 överhäft med jord. Man kunde
 även lägga ett sådant dike,
 röstadiks med enbart enö.
 Man lade då enets rotändan
 nedåt diketts botten och en-
 kvistarna snett uppåt och till
 bakra (från diketts mynnings
 riktn). Enet täcktes sedan

med torvar och ovanpå dem jord
till dihetts överkant. Alla färd-
dihen av vilka slag som helst
måste vara täckta med ett
så tjockt jordlager, att plojen
ej når ned till färdilfningens
material. Utloppet från färd-
dihet kallades äga = ögat på
rösta diket. - Skulle man
gräva nya dihen, grävå nuå
ldikå (dikå, best. f. diket, plus dikå,
best. f. dikå), bestod första åtg-
gången i att strecka ut dem,
te å sträcka ut t_um, d. v. s. man
tog ett långt, smalt och hårt
snöre, et dikåsnöred, och spände
det medelst i den blivande
diheskanter nedslagna små
pålar i en rak linje, där man

ville ha dihetts ena kant. Därefter
 vidtog den åtgärd som kallades
 te o^lsteka ut diköt (el. diköskäntan).
 Det skedde medelst en särskild
 sorts järnsködd spade, en stek-
 spä (se R. techn. 2 c). Sedan man
 med detta redskap stököt ut
 en rak linje längs det spända
 snörets hela längd, flyttade
 man snöret med dess små
 pålar till den andra sidan,
 till det som skulle bli dihetts
 andra sida, parallell med den
 första och spände det där, varefter
 man på samma sätt stak^k ut
 det som skulle bli dihetts
 andra kant. Därefter tog man
 med en vanlig spade, diköspä
 först bort yttlaget 2 mälä. 52

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

bägge utstokna dikaskäntora,
 alltså grästovorna och mat-
jordslaget, grästörva & mat-
jörva. Och sedan höll man på
 och skottade bort jorden så
 djupt som diket skulle bli,
 d. v. s. ända ner i äfva = ända
 ned i alven (= smängel eller
 smängellera, som låg under mat-
 jorden i diket). Sedan tog man
 då bottenlaget, bottenläkret,
 d. v. s. man gjorde själva diket
 botten i ordning till den
 bredd och det djup, diket var
 avsett att få. Utsjefån på sam-
 ma gång putrade man av
 diket stigar genom att som
 det hette ta stäntora (d. v. s.
 diket snekt uppifrån och ner mot

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

botten lutande hauger). Därtill använde man en särskild, järn-
skodd spade, stäntaspår (se R
techn. 26). Var det fråga om ett
gamvalt dike, som rensats,
brukade man ta bort den
uppstående dikehaut, som
skilde dikebotten från väsföra
på den plöjda åkeru intill.
Detta kallades te a pålä diköt.
Vattnet ifrån väsföra hade
då lättare att rinna ner i
själva diket. När man rensade
gamla diken, högg man alltid
bort uppväxta småträd och
buskar på dikehauterna och
i diken, vior (vidjan), būs-kö,
best. f. būs-köt (buskage), steklinga
(uppväxta skott) och thūs-kö, best. f.

tüs-köt (bushage, bestående av små träd) även tüs-kå, best. f. tüs-kå, plur. tüs-kör, best. f. tüs-körä (ena tüs-kå betyder ett litet träd, björk, sälg, al, gran eller fur, som väser bushliknande eller fruknyp med massor av långa kvistar såsom ofta sker, när små träd växa i diken och på dikekanter).

et ävlspsdika är ett dike, som samlar vatten från flera mindre, öppna diken eller från täckdiken, röstadika, och leder det ut i de största dikenna, frödikana, där det går mycket vatten. Dessa leda sedan ut vattnet i någon kanal, bäck, å eller sjö.

När man skulle gräva dike,
 gräva diken, och även när man
 skulle rensa gamla diken, var
 det ytterst viktigt, att man
 såg till att bottnen kom att
 ligga så, att vattnet verkligen
 rann undan i diket, en fets
 se ätö sat, ta bfe red vör
 hääl = man fick se till att det
 blev bra lutning (= hääl). (Verbet
 luta heter i dial. hälä, hälä,
 häläät. Rsp:s hålla heter i dial.
 också hälä. Ex. te a hälä väton
 i et hääl = att hålla vatten i
 ett hääl. Rsp:s en håll = en sten,
 heter däremot i dial. ena hääl).
 vara ryon hääl på et diken
 så bfe va ryst ün ar fäl
 utan da bfe va väkväten

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

2 diket så våtönt sto stél dar
 = var det ingen lutning på ett
 dike (d.v.s. lutande diket/botten),
 så blev det intet undanfäll
 (= vattuet rann icke undan) utan
 då blev det bakvatten i diket
 i det att vattuet stod stilla där.

Skulle man göra broar
 över dikenna emellan gårderna,
 jägä, så kunde man, om man
 hade tillräckligt med sten,
 göra detta i form av sten-
 krummar, sténträmor. Eller
 också kunde man lägga tre
 eller fyra korta stockar tvärs
 över diket s.k. änsfägara, och
 över dem i diket längdriktning
 lagda och spikade plankor eller
 liknande stockar, s.k. Kåsvå

(Kf8vå, bet. f. Kf8vån, plur. Kf8vå, bet. f. Kf8vå). Påson namn på detta senare material kan man även använda ordet Kf8v, bet. f. Kf8vot. Ex. a på inägara kan en s2na lägga Kf8v = och på underliggarna kan man sedan lägga kluret virke (= klunas stökar). Den vid sidan av diket på åhern upphastade dikesjorden kallades dikasjör, om man omedelbart efter arbetets (med dikegrävningen) avslutande eller kort tid därefter, spridde ut denna jord över den bredvidliggande åhern. Den spreds i så fall ut med spade eller grep, grépöf. Prästarna från matjorden

hachade man i så fall sänder
med spaden. Det kallades te o
haka dikost^{er}v. Fick dike-
jorden däremot ligga kvar vid
sidan av diket och bli beväxt
med gräs kallades den dikostväl.

sedan allt arbete med
sten och diken var färdigt
på träöt, hördes gödseln ut
och spriddes, innan den i det
föregående nämnda första
plöjningen av träöt ägde
rum. Gödseln till träotan
hördes nämligen aldrig ut
på vintern utan alltid omedel-
bart innan den spriddes ut
över träöt. Angående gödsel,
gödselkörning och gödning i
allmänhet, kan först nämnas,

att i äldre tid inga som helst
 andra åtgärder vidtogas för
 gödselns frivarning, äm att den
 dag efter dag samfades i en stor
 hög på btra marken och under
 klar himmel alldeles utanför
 ladugård och stall. Där låg
 dönsstån med dess annek
 dönsstämpan. Under häftiga
 och ihållande regn blev den
 senare så full sått, ta fjöä
 (= så att det rann över alla bräddar),
 och då behövdes sannoligen
 på många gårdar den av stena
 stenar bilt torvor byggda fämsbröa
 mycket väl för att fjök & få
 (= folk och få) över huvud taget
 skulle kunna komma ut
 och in i ladugården. I y dial.

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

kallas dönjästän även jösjälstän.
 I den vräktes då ofta ut kullen
 om buller de olika slagen av
 jösjäl såsom lågasjösjäl, svina-
 jösjäl, kårvasjätö och färäsätö
 eller sörasjätö även kallad
 färätätö eller sörätätö. Däremot
 samlades gödseln från stallet
 oftast särskilt för sig utanför
 stallet. Nästa jösjäl användes
 nämligen företrädesvis för gödning
 i trädgården och kårvasjätö, därifrån
 att den ansågs värt mat
 och mera drivvärd (=drivande).
 Likaså hade man kårvasjätö
 särskilt.

På 1890-talet började man
 göda åkrarna genom att
 på vissa jordar utströ bränd

och släckt kalk, varpå finns
 god tillgång inom församlingen.
 Ett upprat/ovantligt och helt
 oprövat sätt försökte en bonde
 för att göda sin åker. Från
 den närboende slaktaren
 köpte han flera tunnor blod,
 som han förslade hem och
 hällde ut över ett rätt stort
 åkerstycke, där han sedan sådde
 ärtor. Den gödningen blev
 emellertid väl kraftig, och med
 en humoristisk glimt i ögat
 berättade bonden sedan, att
 där bfe svart, där kom ärt-
 ena åtta: Där blev svart! (på
 fältet). Där kom aldrig upp en
 enda ärt! - Att "så lite blodbe-
 stänkt mull" är tydligen inte så

lyckat, om man som denne
 kunde verkligen gör det som
 ett agrikulturellt experiment!

Detfordan, som användes,
 när man skulle köra ut gödsel
 till åkrarna, te och sörta jösel,
 var den vanliga arbetsvagnen
 men ofta förbedd med en
 särskild för detta ändamål
 använd jöselbåstän, vilken
 till formen dock i intet avseende
 skilde sig från den vanliga
 vagnbåstän eller vagnhäkän
 och oftast var en äldre sådan.
 På vintern, då man körde ut
 gödsel, som sedan skulle an-
 vändas att göda med för
 potatis och rotfrukter samt
 vicker (véxdr), användes en

vanlig mēbstōn (el. mēabstōn) med mēbstnagrinar som sidor. Men till frumen skilde sig icke heller denna från den som användes vid andra hörslor (t. ex. vid kvannresor). Det förekom i äldre tid mycket ofta, att detta arbete fördelades så, att kvinnfolk ha hävda jōsäl, medan karlarna hörde ut tassen till åkeru, kvara sūpō. Verktyggen voro dōnagrēphor både när man lastade (lāstā el. lāsā) och när man sprēda jōsäl (= spridde ut gödseln på åkeru). Trögående myllandet av gödseln, så skedd detta på træt med plōg (se R. teckn. 7) men eljest

45.

ofta med KRÖK. Och var det mycket
brättom med arbetet och det
eljest lät sig göra, kunde man
lokså härvid när jösta. Pö-
ningen av åkrarna hade na-
turligtvis den största betydelse
för skördarna. Det blev stor
skillnad mellan en jödar åker
och en utsügen (el. utsügen)
åker.

C. Vår- och hästsädd.

Allt det arbete med jorden
och med sädd och potatissätt-
ning, som borde göras på våren,
kallades med ett gemensamt
namn te a jara vår. I fråga
om sädden skilde man också

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.
Frgl. 27

på våsårna, då man sådde
våsåra och höstsårna, då man
sådde höstsåra d. v. s. rågen
o vetet (rågen och vetet).

På den jordman, som kallas
mössajåk (svartmylla på sank
jord) och som förelkom på mössa-
fjärva och på hela mössajåk,
på en del gårdar samt på må
(på de stora, nu odlingsbara
markerna kring Hårbyåns
utlopp samt vid Hårbyåns
förelkom det, att man sådde på
tåen (sådde på tjälen), d. v. s. man
bearbetade jorden så pass, att
man kunde så och mylla såden
innan tjälen gått helt ur jorden,
emedan dröjarna då ej sjönka
ner i den låsa mossjorden.

47.

Det gick till så, att man först
 hanterade med ena krökpenahärv
 (se R techn. 9 och 10), så sådde man
 och därefter blev såa mülator
 med ena krökpenahärv, ty
 endast en sådan kunde müla
 tillräckligt djupt, när man
 sådde påttäck. I vanlig jord
 började väsarbetet med te a
 bttitå yōka = att bryta jorden.
 Det bestod i att man började
 härva på första må ena
 krökpenahärv, alltså an-
 tingen ena kärhärv (se R
 techn. 10 och Bild I och II) eller
 andra ena sūf härv (se R techn. 9).
 Var det bra väder, så att
 jorden lätt lät reda sig isär,
 tyckte man att: nu a blæ redit

Landmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.
 Fgl. 27

vär förnu rëär jöva säk.
 Efter den nämnda djuphäv-
 ningen var fältet skärret
 outh då sådde man. Efter sådden
 skulle det sådda mätas.
 Det gjorde man antingen med
 ena firkantträr kärthärv
 eller med ena trekantträr
 suthärv. Därefter skulle man
 stäthärv med ena stäthärv
 (se R techn. 11). Till sist skulle
 man bättä hela fältet. Det
 gjorde man med en bätt (se R
 techn. 12 och 13). Det var emellertid
 icke alla år, som jorden lät
 reda sig lätt. Var det allt för
 mycket regn, så att jöva
 va stört, så fick man ofta
 hära klagas över att de kjenär

(D. v. s. jorden klemmar sig fast vid
åkerbrukmedskapen) eller ock
sade man då æ skūt eller då
kæyar vé.

ÿ fråga om jord, där det
föregående höst skördats potatis
(tölör) alltså tölör och även
på ställephöj kunde man
på våren börja arbetet med
att tvärrä mä krök (se Å. K.
teckningar och foto). Oftast hade
man i äldre tid ock, äk så,
som dragare och på mindre
gårdar och ställen även kor,
som gjorts kärvana, tåmā.
Redan man tvärrät mä
krök var det lämpligt att
stätt härva på länna (slätt-
harva på längden). Val det därmed

förut plöjt eller krosat "på
 längden", var det förstas längd-
 lighet att antingen tvärrå
 åkeru med härva eller också
 härva på sneda (hava snett
 över åkeru). te a sneda betyder
 att köra med havven på sned
 över de förut ködda fälarna.

Den del (reusa) av åkeru, som
 blir havvad genom att man
 kör en gång över den med
 havven kallas et härvdrå.
 (härvdrå, best. härvdrät,
 plur. härvdrå, best. härvdråna).
 te a sätå mäla betyder att,
 då man kör ett nytt härvdrå,
 lämna en reusa av åkeru
 oharvad emellan härvdråna.
 Om det efter havningen blev

stora torvar på åkern, så fick
 vilken av arbetsfolket, som
 var ledig till det, gå och haka
 torv. Det blev dock sällan
 så stora torvar ute på åkern,
 men i fråga om uppkastad
 och på åkern utspridd dihes-
 jord, kunde man nog få
 gå och haka torv.

I slutet av april började
 det vara säkert (= åkern be-
 redd att så). Då körde man
 ut säckar med säasä (= ut-
 sädessä) och ställde ut dem
 med vissa mellanrum på
 åkern och intill åkerbenarna.
 Då tog husbonden, h_us**u**n, b_on,
 (el. han g_or v_or) på sig en rem
 med en möh i öfver högra axeln

52.

(sàa rēm och sàa krök) och
broken hakade han i en liten
haspa (ena lita hasp) i hanteln
av sàalöpön (oftast såde man
dock sàalöpön). På gick han
till en av sàchabna vid åker-
hanteln och fyllde sàalöpön
med sàchen med sàasä. Med
vänstra handen höll han
ytterhanteln av sàalöpön
(innerhanteln hålls uppe genom
att sàa krökön var hakad
i den lilla haspan vid inne-
hanteln av sàalöpön), och med
den högra handen sådde han sàden.
sàalöpön rymde ungefär en
halv släppa säd. Idän va lə
səpäsūm et hāsäpə skrōmā.
I äldre tid sådde man alltid

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.
Frgl. 27

för hand och alltid endast med en hand. Varje näve såd, som kastades ut, kallades et käst och man kastade växelvis åt höger och åt vänster snett framåt om den som sådde, men alltid sådde han endast med högra handen. Lächarna vid elken på åkern varo ställda så, att det gick lätt för den sående att fylla på ur dem och i säddöppan.

När man sådde rövar, rövör, tog man fräet i en butelj, en botäl, över vars hals man lagt ett band av läder. Det gick också över buteljmyningen, men här hade man gjort ett hål i

54.

lädret, så pass stort, att rövfröet,
rövfröet, kom fram i en
lagom ström för sådden.
Och så gick man med båtäl
och sådde i en förut ritad
liten fåra i rövfarans kamm
rena ritå r kämman på
rövfröna. Rövsaeringsmaskiner
förelkomma i slutet av 1800-
talet - i Broddetorp dock först
på 1900-talet. I Botorp började
man använda sådden maskin
år 1906.

När man sådde havre,
såg den som sådde själv utan
svårighet hur långt han
satt på åkern, när han kom
ändtå vända a sådd, men
om det t. ex. gällde att så råg

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

i mycket torr jord, så fick en
 kull, kår, gat längs den sådda
 kanten i åkern. Detta kallades
 te a g a r m ä l a . Om man
 sådde klöverfrö, vilket skedd
 på våren, brukade en man
 eller ett barn följa den sående
 och lägga ut en rad halv-
 strån, som i rågbrodden
 visade, hur långt klöverfröet
 nått vid föregående vända.
 Att så klöverfrö i rågbrodden
 på våren kallas te a s a r j e n .
 Sedan man skördat rågen
 på hösten, synas de uppväxande
 klöverplantorna i rågstubben.
 Denna klöver kallas klävkrövar.
 Det där är detta samma fält
 först a s i v a l . Denna åker bär

sedan klöver ytterligare två
år. Den röres under tre år
icke av plögen. Det är därför
insåendet av klöverfrö i
rågbrödden kallas tesa ryén.
jäst & ryénsät. Detta klö-
verfrö, som sås i rågbrödden,
får ligga, där det fallit. Det
blir icke på något sätt
myllat, mütät.

Om rågen under vintern
dätt ut fläckvis, sade man:
dar ar ryggen got ut dar
& fullt & barå frækå.
Vad fläckarna stona, var
det förstås nödvändigt
att så om med vårsäd (te &
sa t_m). Om man däremot,
när man sådde, lämnade en

57.

reusa av åkeru obesädd emel-
lan två olika växer, kallades
en sådan obesädd reusa för
et kalásabör och sådana
fläckar ansågos varsla om
någans död i gården. - Någon
bättre av rågbrödden på
vären förekom i Brodetorp.
Däremot kunde man för att
rågbrödden skulle över-
vintra bättre om hästen, låta
fären beta i den alltför
tjocka rågbrödden, ty om
den var för tjock, kunde
den lättare brutna under
snön i all synnerhet om marken
var dåligt tillfrusen under
snön = dåligt växerfröst.
När man sått och slättharvat

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODETORP
VGL.
Frgl. 27

rågältet om lösten, körde man
 upp vassfåror (vattenfåror)
 eller tvärfåror (tvärfåror) i
 rågen alldeles omedelbart efter
 det sådden var färdig, detta
 för att vatten under lösten,
 vintern och våren ej skulle
 bli stående och frysa till på
 fältet och så döda rågbrodden.

Den första maj skulle
 årtorna, årtå, sås. Linet skulle
 sås på Urbau-dagen. Då man
 myllade linet skulle man
 ha en lättare harv ena trä-
 penahår v, ty linfräset fick
 ej myllas för djupt, en fex
 borts mitt i höft fröt för
 djupt. På Beda-dagen skulle
 gubborna sås i brädgården

på gürkolēsta, på gurklisten,
 för att de ej skulle skadas
 av jännätterna (nattfrosten
 under nätterna 6-10 juli) för att
 de skulle ta skada utav jännätterna
 (el. för att jännätterna skulle ta råm).

Arbetet i trädgården och
 höstträdgården, i trädgården
 och köksgård, sköttes i allmänhet
 av kvinnorna, kvän förstås,
 i synnerhet var detta fallet
 vid de egentliga bondgårdarna,
 där ju utomhus, kärta, just vid
 denna tid hade somt allra
 mest bråttom med väranarbetet
 i jorden. Beredningen av
 trädgårdssängarna, låna, till-
 gick så, att man först skaffade
 det gödset, antingen körde

60.

man dit den eller helt enkelt
var dit den i någon gammal
st^hek^hör^g och spridde ut
den över j^oha, där låna skulle
bli. Därpå skulle man k^ast^a
j^oha m^ae en sp^aä a s^rna
kr^at^ana r^edit = kasta jorden
med en spade och sedan kratta
den väl. Sedan detta var gjort,
och k^högan låg i ett stycke
krattad, skulle man mäta
ut, hur breda de olika låna
skulle vara (och med gångar
emellan) och rita upp vänder
eller små fåror i dem försäina
(försädder). När såddes då
på olika låna m^aröt a fr^ö.
p^als^ona k^ofr^ö och r^öbe^ofr^ö.
På flera låna brukade man

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP
VGL.
Frgl. 27

sæta ätär. Man lade ut ärtarna
 med lagom avstånd, 5 à 6 cm, emel-
 lan och stötte sedan ned dem i
 de små färonas botten ett par
 cm ^{med fingret} ~~katult~~ nyllade sedan igen
 färona med båkön på katten.
 När ärtarna sedan kommo
 upp och blivit 1 dm höga, brukade
 man spröta rûm, varvid
 man satte ner (75 cm à 1 m långa)
 ätäsprötär mellan varandra
 eller var tredje ärtplanta.
 ätäsprötära/bestrida oftast
 av smala, långa hästbjäpa.
 Man spröta om det var sådant
 slag av ärtar, som växte i långa
 rebor, såsom tûmäätär och
 sskärätär (tumärtar och rocher-
 ärtar). Däremot behövdes ju inga

62.

sprötär om det gällde låga
kröppätär och dylika lågt växande
sorter. Plutligen satte man
också potatisstötär, på något
lån, då vanligen på någon
tidigt växande sort t. ex. amerikar
även kallade tidär. De voro
svagt röda till färgen och av
denf fide man tidigt färsk pota-
tis. Denna potatisstöt hade
vita blommor och när de vita
blommorna slagit ut, då kunde
man böja gräva under stånden
och finna den första färskta
potatisen för säsongen. Man
tog dock fide upp potatisständer
utan endast grävde med
händerna runt omkring och
plodrade upp de färskta potatisar.

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

man så fann, tills man fått upp
 så många som för tillfället be-
 hövdes, men själva ständerna med
 de minst vänta rothölarna
 fingo stå kvar alltjämt.

sedan man sått och satt på
 alla körgastarna och myllat
 ner det sädde och satta, så skulle
 man för att låna skulle bli
 jämna och fina och för att
 deras uppluckrade jord ej så
 lätt skulle bli uttorkad vid
 tuga den åtgård, som kallas
 te a k_äp_ä låna. Därvid an-
 vände man sig av et k_äp_äbrä
 (även uttalat k_äp_äbrä) (se R tech.
 14). Till hålen, k_äk, köptes även
 i äldre tid plantor, som dragits
 upp av trädgårdsmästare. Man

odlade då endast vithål.

Under sommarens lopp
 måste måste man sedan gältra
 de på låna efter sådden ur
 jorden uppkomma plantorna,
 och låna måste man ränsa.
 Det från detta arbete tillvaratagna
 ogräset, löten, och de bortgallade
 plantorna, de böt gältrat
 påntora, vilket tillsammans
 kallades ränsa, tvättades sedan
 och gavs åt korar. När potatisen
 kom upp, nr. tölora va fipkämna,
 skulle den förstas kuras, vilket
 här kallas te a hævapå tölora.
 Det tillgick i detta fall så, att
 man i de mellan tölslåna be-
 finliga gångarna, gåva, med en
 spade grävde upp jorden så

att dessa gångar nästan lihnade
 små dike) och lade den ovanpå
 både själva tölslänt och på de
 nyss uppkomna potatisplantorna.
 Detta att lägga jorden helt över
 plantorna gik dock endast för
 sig, om potatisen ej var längre
 kommen, än att den just började
 sticka upp i jorden (i jökbräna).
 Vora plantorna något lägre,
 måste man lägga den uppkomsta
 de jorden på länt runt de
 uppkomna potatisstjälkarna,
 tölslänta. I annat fall var
 det risk för att man dödade
 de uppkomna potatisplantorna
 med den pålagde jorden, vilket
 kallades te d tönkar rüm
 (med jord). När man satte potatis

på gårderna, jäkå, vilket skeddde i slutet av april, sist på april, eller i början av maj, först på maj, tillreddes åkeru på följande sätt.

På den höstplöjda åkeru spred man ut gödsel, varefter man myllade ned den genom att låra tvärs över fåronna med kråk, man trärå. Om jorden icke redde sig så bra, tog man så oli, karvade, först med ena kärhärva och därefter med ena stæthärva, om det behövdes.

Redde jorden sig bra så brakade man däremot endast stæthärva, sedan man tvärvat åkeru med kroken. Därefter köides fåron, förår, upp med kroken. De kallades sätöförår (ena sätöförår,

67.

best. f. sätöföra plus sätöförar,
best. f. sätöförara). Därefter skulle
man lägga sätötölar i förara.
Pättpotatis kallades sätötölar
eller sätör (ena sätä, best. f. sätä,
plus sätör, best. f. sätörä). Pätt-
potatis borde helst vara av
medelstorlek. Om den var onödigt
stor kunde man dock klyva
den, blott man såg till, att det
fanns groddknoppar, öjå, på
båda delarna av den blivna
potatisen. Men sättpotatisen
borde ej heller vara alltför
liten, ty då blevo potatisständer
små och svaga. Måla personer
kunde fallt på den idén
att sätta enbart de allra minsta
potatisarna i tro att detta intet

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

betydde. Men i det fallet bedrog
 snällheten visheten. På som en
 gammal gubbe sade till sina
 granar, som plochade ut
 små potatisar för att sätta dem
 i sätta smätölster i rinta få
 rinta smätölster - ni sätta små-
 potatisar, tills ni inte få (skörda)
 annat än småpotatisar!

Påttpotatisen lades oftast
 ut av kvinorna. De burde
 dem i linor, i rinka, eller i
 korvar med både rymmande
 en halv skäppa eller mindre
 (bügakörja el bügakörja) och
 lade ut potatisarna med jämna
 mellanrum (2 à 3 dm emellan) i
 sättofröra. Sedan detta var gjort,
 utblådde man potatisen genom

69.

att man med kroken kräv kämä
(= "hlöu kammama", d. v. s. kammama
mellansätöförra). Detta kallades
te a söra vör mülförör. På
gide det alltså till ett sätt
potatis på åhrarna, å dial. sätä
tölör. I yngre dial. heter det sätä
potätör (även uttalat betätör)
En liten tid efter det potatisen
blivit satt men innan den
kommit upp, harvade man po-
tatisfältet. Det kallades te a härvä-
tölörä. När potatisen kommit
upp så pass långt, att man
skäl se raderna av ny upp-
komna potatisstån, härde man
med kroken emellan raderna,
så att den upphörda, lösa jorden
fälldes intill och omkring pota-

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.

Fgl. 27

kisständer, tölstana. Detta
 arbete kallades te a sora på
 tölora. När potatisen var upp-
 kommen och påhörd, vilket
 senare man vilbländ kunde göra
 ett par gånger för att få bort
 ogräset, löttan, så fick man
 sedan, om det behövdes, för
 hand reusa bort ogräs ur
 potatisåker. Det kallades
 te a rän så tölora. Men de
 vanligen intill potatisfältet
 växande rovfura fick man
 både reusa och galtra för
 hand: rövora te en te
 rän så a galtra för hän.
 Det nyss beskrivna sättet att
 sätta potatis, då man använde
 dragare och hak för att lösa

71.

nytt färör kallades te a sät a
tälör på fär. På mindre ställen,
där man såhände dragare, kunde
man emellertid också se på
åhern sät a tälör på län på
sätt liknande det man använde
på kyrk gåstän. Men skillnad
var det dock. I en kyrk gåstän var
manken gödslad, kastad och
krattad, jöstäter, kätäter
a krätäter, innan man
märkte ut län och gåstän.
Där använde man blott, när
man skulle sätta ned potatisen,
en grov stör, stäkö, för att
göra hål i den lösa, krattade
jorden, vari man sedan helt
enkelt släppte ner sät a till
lämpligt djup och drog igen

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson, 1948. BRODDETORP

VGL.

Frgl. 27

trålen med jord medelst kratten.
 Men när man satte potatis
 på län (som det hetar) ute på
 åkrarna, så kunde man helt
 enkelt mäta till län och gånga
 på den opläjdade havrestubben,
 därefter lägga ut sätorra ovanpå
 jorden på/dr ut mäts län.
 Därefter brukade man bära
 dit gödsel i gamla säpkörvar.
 Så lade man en nävö gödsel
 på van tölå = en näve gödsel
 på varje potatis - ett icke allt
 för replit arbete! Därefter måste
 man med en spade gräva upp
 jord i de mellan länna ut
 mätta gångarna och så täcka
 potatisarna och gödseln på
 länna. När potatisen koftu upp,

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP
 VGL.
 Frgl. 27

73.

måste man på nytt ta upp jord
ur dessa gångar emellan låna
och så lägga på tölrrå.

Finns ett sätt te a steta
tölör på låre förhållan ofta.

Om man vill odla ett stycke
mark, som förut aldrig varit
odlad, t. ex. i en ång, så kunde
man göra detta genom att
där steta tölör på väl. Det
tillgick så, att man direkt
på den ouppodlade ångens
gråsmitta, måtte ut låre
och gäva, varvid man i detta
fall måste ta till gångar, som
var nästan (men ej fullt) så
breda som själva låna. Därpå
lade man störrå direkt på
gräset och lade gädsel på varje

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
H. Torstenson. 1948. BRODDETORP
VGL.
Frgl. 27

potatis. På skar man med en
 skarp spade (av vanlig form) upp
 gräsvollen i gånar i lämpliga
 ställen, vilka man sedan vänder
 med grässidan ner och lade
 på potatisen och gödrel på
 läna. Det dröjde något längre
 för dessa potatisar än för
 potatisar satta i vanlig jord.
 Att komma upp, ty groddarna
 måste med sin väkthkraft
 kunna sig väg genom den
 sega grästarban över dem.
 När de kommit upp, fick man
 hävstå på tölörå på vanligt
 sätt genom att ta lös jord,
 som man grävde fram i botken
 på gångarna mellan läna
 och lägga den på läna runt

75.

potatisständer. Sådan potatis,
 som växt på väl och som
 tagit näring ej blott ur gädselu-
 utan också ur de under som-
 marens lopp ruttande gräs-
 torvarna både under och över
 den, fick vanligen en alldeles
 extra god smak i jämförelse med
 vanlig potatis. När hösten kom
 och sådan potatisjord höjdes upp,
 villet gick lätt nog, eftersom som-
 marens potatisodling där rätt
 upp grästorven, var också ett
 nytt stycke åker uppodlad. Detta
 var också en av fördelarna med
 te a sätta tölör på väl.

Upptecknat i Batorp, Broddetorp,
 under juli och augusti 1947
 av Herman Torstenson
 Fil. kand.

Landsmålsarkivet Uppsala 20052
 H. Torstenson. 1948. BRODDETORP

VGL.
 Frgl. 27